

Ana Plosnić Škarić

Imago honorifica
otočkih krajolika
pobožnosti

MATKO MARUŠIĆ, *Drvena skulptura Cresa i Lošinja do 1550. godine. Pojavnost i vrijednost*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2024., 302 str.

ISBN 978-953-373-044-8

Knjiga *Drvena skulptura otočja Cresa i Lošinja do 1550. godine: pojavnost i vrijednost* autora Matka Matije Marušića, znanstvenog suradnika na Institutu za povijest umjetnosti, objavljena je 2024. u izdanju matične mu ustanove. Sljedeće, 2025. godine Društvo povjesničara umjetnosti autoru je dodijelilo godišnju nagradu za knjigu. Riječ je o iznimnom djelu u kojem se višedimenzionalnim pristupom obrađuje drvena skulptura kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka na području nekadašnje Osorske biskupije (obuhvaćala je otoke Cres, Lošinj, Unije, Susak, Ilovik te Velike i Male Srakane).

Osnovu knjige čini katalog umjetnina koji je rezultat temeljitoga terenskog istraživanja. Okuplja trideset i osam jedinica (pojedinačnih skulptura i skupina), od kojih je osam do sada bilo neuočeno, proširujući tako i utvrđujući opseg sačuvanog korpusa, koji se, dakako, sastoji tek od očuvanih fragmenata nekadašnje baštine. Korpus čini šest skulptura Bogorodice s Djetetom, dvije Bogorodice Sućutne, tri tročlane skupine, od čega dvije Bogorodice sa svecima, dok je u trećoj središnji lik sv. Jakov stariji, dvije dvočlane skupine sa svecima, osam raspela i dvije skulpture iz grupe Raspeća, sedam svetih biskupa na tronu i osam pojedinačnih svetačkih figura. Kataloške jedinice, uz likovnu i ikonografsku analizu te popis literature, donose i rasprave o pitanjima autorstva ili likovnog izvorišta, a posebna je pažnja posvećena, kako ga autor imenuje, „dugom životu” skulptura koji obuhvaća problematiku naknadnih popravaka i prebojavanja,

originalnog smještaja te svih kasnijih premještanja i njihovih konteksta. Takva slojevita usmjerenost na nastanak i na „dugi život” svake pojedinačne skulpture odnosno skupine tek je osnova za sveobuhvatnu raspravu koja prati, kako autor sam kaže: „postupno slabljenje vjerske vrijednosti i postupno – iako vrlo polagano – prepoznavanje umjetničke vrijednosti” ovog dijela baštine.

U *Uvodu*, naslovljenom još i „stopama Branka Fučića”, autor ocrtava izgubljeni krajolik nekadašnjih težaka i plemića čija je pobožnost, kao nužni duhovni oslonac kako u svakodnevicu tako posebno i u najvećim nevoljama, rezultirala podizanjem ne samo crkava već i oko dvije stotine kapelica razasutih po arhipelagu te njihovom opremom. Pritom se, kako je s poštovanjem i naznačeno u naslovu poglavlja, autor nastavlja na Fučićev rad, koji je prepoznao umjetničku vrijednost te baštine, do tada učestalo poimane ružnom (A. Fortis, L. Cicognara) ili priprostom (F. Pinelli), otvarajući put daljnjim istraživanjima, pa i nastanku ove knjige. Sljedeće poglavlje nudi potpun pregled znanstvene i stručne literature u kojoj su više ili manje detaljno obrađene ili tek spomenute pojedine skulpture ili skupine, čime čitatelj postaje potpuno svjestan vrijednosti ovog djela kao prve sustavne i cjelovite znanstvene monografije o sakralnoj drvenoj baštini arhipelaga.

Slijedi analiza najvažnijeg pisanog izvora, vizitacije koju je 1579. predvodio A. Valier, gdje autor rekonstruira načela kojima su se vodili vizitatori u popisivanju i evaluaciji

zatečenog stanja sakralnih prostora te tumači korištenu terminologiju, ponajprije razrješujući vrste predmeta koje su označavane pojedinim riječima, a potom i razlučujući one koje su se odnosile na stanje skulptura od onih kojima se definirala prikladnost njihove daljnje uporabe u poslijetridentskom svijetu. Prikupljene zaključke sučeljava sa sačuvanim korpusom odgovarajući na pitanje stupnja očuvanosti nekadašnje opreme.

Poglavlje posvećeno tipologiji drvene skulpture i topografiji sakralnih prostora detaljno razrađuje pitanja udjela i vrste od drva izrađene oltarne opreme, njezine pozlate i polikormije, i to originalne i kasnijih premaza, ikonografije, izvorne i naknadne postave u sakralnim prostorima, uključujući i teze o izgubljenim dijelovima složenijih cjelina te detaljnu stilsko-formalnu analizu koja rezultira spoznajama o karakterističnim mijenama ovisnima o preuzetim regionalnim i europskim odnosno zadržanim lokalnim osobitostima.

Premda se u nadasve šturim pisanim izvorima ne otkrivaju imena majstora, autor uspješno rekonstruira onodobne radioničke prakse i složenu podjelu zadataka rezbara, slikara i pozlatara, upućujući na veću bliskost tehnologije izrade drvene skulpture sa slikarskim praksama negoli onima kiparstva u kamenu, za koje nalazi i da se odražavaju i u preuzimanju uhodanih kompozicijskih predložaka. Nadalje ističe važnost komparativnih istraživanja i upućuje na mogućnost povezivanja pojedinih skulptura s majstorima i radionicama

koji su djelovali u drugim dalmatinskim, istarskim ili venet-skim sredinama te utjecaj srednjoeuropskog importa i njegov odjek u djelima lokalnih majstora. Pri utvrđivanju naručitelja potvrđuje da „traganje za i naizgled najbeznačajnijim povijesnim podatkom (...) nije uzaludan posao”, identificirajući plemićke obitelji i bratovštine kao naručitelje niza skulptura.

To autora vodi otvaranju novog pitanja o odnosu kvalitete naručenog djela i statusa naručitelja te utjecaja tekovina povijesnoumjetničke discipline na odgovore, odnosno primjenjivost termina „gotičko, renesansno i astilsko” u razumijevanju i vrednovanju srednjovjekovne i ranonovovjekovne drvene skulpture. Razlaže nadalje, podrobno, aspekte njezine afirmacije i negacije tijekom stoljeća kroz postupke republikromacije, rastavljanja skupina, izmještanja, reutilizacije, retituliranja, postavljanja u nove okvire, „uljepšavanja” dodanim predmetima (nakit, odjeća, ukrasi od kovina) ili zamjenom dijelova, pripisivanja narativa o čudesnom postanku ili moćima i otkidanja komada (s vjerom u njihove moći). Autor zaključno utvrđuje kako sagledavanje isključivo estetske vrijednosti ne doseže puno razumijevanje: drveni kipovi *utjelovljavali* su nebeske zaštitnike i „štoviše, taj cilj nisu ispunjavali svega nekoliko desetljeća, isključivo za generaciju koja ih je naručila, već mnogo dulje, ponekad i stoljećima nakon nastanka”. Pri tome nalazi da je promjenjivost odnosa vjerske zajednice jedina prikladna šira perspektiva kojom se može „doprijeti do obuhvatnijeg razumijevanja statusa i

uloge umjetnina” u „vjerničkom imaginariju minulih stoljeća”.

Ovaj sasvim sažeti prikaz knjige prati podjelu na poglavlja u kojima se autor fokusira na razjašnjavanje pojedinih aspekata problematike izučavanja drvenih skulptura nekadašnje biskupije, premda u svakom odlomku ostaje svjestan nužnosti sveukupnosti pristupa i nebrojivih poveznica među svim detaljima, uspijevajući zaključno oslikati načine na koje su odlike širih umjetničkih strujanja odabirane, interpretirane i reutilizirane u stvaranju lokalnog duhovnog krajolika. Autorovo bogatstvo misli i pijetet utkani su u svaku rečenicu kroz sučeljavanje s materijalno izgubljenom i nađenom, estetski prepoznatom i duhovno oživljenom baštinom. Stoga nalazimo da je jedini prikladan izraz za ovu knjigu onaj koji su upotrijebili vizitatori davne 1579. označavajući djelo iznimne umjetničke, a u ovom slučaju i znanstvene vrijednosti – *imago honorifica*. ✕

